

REFERAAT SOIREE ARTISTIQUE III
ZONDAG 7 APRIL 2013 SINT JANSKERK MAASTRICHT
15.00 UUR

Dames en heren,

Welkom in deze mooie Maastrichtse ambiance. Welkom inde Sint Janskerk. Welkom bij de Soiree Artistique.

Eerst en vooral wil ik u op het hart drukken uw mobiele telefoons svp uit te schakelen. Ik attendeer u voorts graag op de tentoonstelling; alleen vanmiddag te bekijken.

De expositie is een waardevolle visuele aanvulling op het muzikale repertoire dat hier vanmiddag ten gehore wordt gebracht.

Wat is het programma dat wij u vanmiddag gaan bieden?

Ik mag het spits afbijten en de componist, wiens werk centraal staat, bij u inleiden. Vervolgens gaat het spel van start.

Voor de pauze wordt tussen de spel intermezzi muziek vertolkt uit twee episodes uit Smulders' leven, namelijk uit de tijd van de Soirees artistiques, eind 1893-begin 1894, en uit de tijd dat hij heeft meegedongen naar de Prix de Rome (1891).

Om 16.00 uur is er een korte pauze.

Daarna wordt het spel hervat met twee scènes. In de concertante delen na de pauze wordt muziek vertolkt, die Smulders' kwaliteiten als liedcomponist bewijst en muziek die zijn bijzonder hechte vriendschap illustreert met de componist Alfons Diepenbrock.

Aan mij de eer u voor te stellen aan de jarige componist wiens werk vanmiddag centraal staat. We vieren zijn 150e geboortedag. Wie was Carl Smulders?

Kijkt U naar zijn portretfoto. daar of in uw programmaboekje. Een gesoigneerde, introverte man met een forse "knievel"; glad geschoren wangen op een klein, maar goed getrimd baardje na. Helemaal naar de mode anno 1900. Het boord van zijn overhemd is ietsje te ruim en hij draagt een beetje dandyachtig - ook al naar de mode van die dagen - een elegante bolhoed. Het is onbekend in welk jaar deze foto is gemaakt, maar laten we aannemen dat het rond 1900 geweest is, dan zou hij ergens in zijn dertiger jaren moeten zijn. Zijn gezichtsuitdrukking is ernstig; zijn blik is voor het oog van de camera onderzoekend. Smulders heeft een intelligente oogopslag. En intelligent, dat was hij ongetwijfeld, zoals uit zijn biografie moge blijken.

Carl Smulders werd geboren op 8 mei 1863 in de Sint Pieterstraat in Maastricht. Wie was deze begaafde jongeman die niet alleen componeerde maar ook romans, gedichten en essays schreef en ook nog een uitstekende 'technicus' was? Zijn ouders waren rasechte Amsterdammers, die domicilie hadden gevonden in Maastricht, waar zijn vader een pianohandel begon. Hij bouwde ook piano's. En zo kreeg de jonge Carl zijn fascinatie voor de techniek van de piano en voor de muziek welhaast met de paplepel ingegoten.

Tijdens zijn schooljaren op de Gemeentelijke HBS kreeg hij zijn eerste pianolessen en begon hij ook heel bescheiden composities te schrijven. Aan een carrière als componist of musicus dacht hij überhaupt niet; militair ingenieur, dat wilde hij worden, maar... het artistieke bloed kruipt waar het niet gaan kan en zo liet de 15-jarige Carl zich in 1878 aan het Luikse Conservatoire Royal de Musique als "spoorstudent" inschrijven. Dagelijks ging hij met het boemeltreintje naar Luik. 'Professioneel doorstuderen' in de muziek kon toentertijd nog niet in Maastricht, maar wel in Aken en in Luik. De meeste Limburgers gingen in Luik studeren; het Luikse koninklijke "conservatoire" had een uitstekende naam.

Smulders' leven speelde zich voortaan af in Luik en in Maastricht; hij sprak vloeiend Frans, maar ook zijn moedertaal, het Maastrichts, sprak hij als geen ander. Hij voelde zich als Maastrichtenaar – Maastricht is immers de stad bij uitstek op het raakvlak van twee culturen – een adept van die twee culturen, de romaanse en de germaanse. Saillant detail: hij signeerde zijn werk aanvankelijk als Charles en later definitief als Carl Smulders.

In 1886 kreeg onze protagonist van de jury van het conservatoire de gouden medaille voor piano uitgereikt voor zijn eindexamen werk: zijn eerste pianoconcert in a-klein. Hij werd kort nadien docent harmonieleer aan het Luikse muziekinstituut; bij zijn collega's stond hij bekend als een 'pianiste par excellence'. Samen met zijn goede vriend, de jong gestorven componist Guillaume Lekeu (1870-1894) won hij in 1891 een tweede prijs tijdens het concours voor de Brusselse Prix de Rome. In dat jaar liet hij zich tot Belg naturaliseren, zodat hij aan een compositiewedstrijd mee kon doen met zijn cantate 'Andromède' voor koor, solisten en orkest.

Rond 1900 had Smulders zich een uitstekende naam weten te verwerven als musicus en componist met goede relaties in het Nederlandse en Belgische muziekleven. Hij was muzikrecensent voor het tijdschrift 'Le Diapason', schreef voor een belangrijke krant in Brussel en had tal van leerlingen onder wie de Maastrichtse componist, organist en beiaardier Benoit Franssen.

Hij was bevriend met Henri Hermans (1883-1947) die in 1902 tot organist en koordirigent van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht was benoemd en die evenals Smulders studeerde aan het Luikse conservatorium, waar hij in 1908 (net als Smulders) een gouden medaille behaalde voor zijn orgelspel. Van 1911 tot 1914 volgde Henri Hermans de studie directietechniek aan de Musikhochschule in Keulen. Twee jaar later in 1916 werd Hermans benoemd tot directeur van de stedelijke muziekschool en ten slotte tot dirigent van het Maastrichts Stedelijk Orkest, de voorloper van het voormalig Limburgs Symfonie Orkest, thans Philharmonie Zuidnederland.

Eerst en vooral was Smulders goed bevriend met de Amsterdamse classicus Alphons Diepenbrock (1862-1921). Dat was een vriendschap voor het leven, zo blijkt uit de uitvoerige correspondentie tussen beiden over tal van toentertijd aandacht vragende thema's. De jonge Diepenbrock wilde graag dirigent worden, maar daar was zijn vader het niet mee eens. Hij ging bijgevolg klassieke talen studeren, promoveerde in 1888 summa cum laude op een dissertatie over Seneca en werd leraar aan het Stedelijk Gymnasium in Den Bosch. In 1894 gaf hij die baan op en ging terug naar Amsterdam. Daar gaf hij privéles in klassieke talen om in zijn levensonderhoud te voorzien en om zo veel mogelijk tijd te kunnen besteden aan zijn violon d'Ingres: musiceren en componeren. Als kind had hij pianoles, vioolles en zangles gehad. Als componist was hij autodidact. Hij heeft de fijne kneepjes van het vak eigenlijk geleerd aan de hand van de adviezen van zijn Maastrichtse vriend Carl Smulders. De selfmade componist Alphons Diepenbrock wordt samen met Jan Pieterszoon Sweelinck niettemin als de belangrijkste Nederlandse componist beschouwd.

Eigenlijk was Carl Smulders dus het muzikale geweten van de Amsterdamse intellectueel. Diepenbrock was als autodidact in de muziek namelijk nogal onzeker over zijn compositorische talent. Dat weten we vooral uit de bewaard gebleven intensieve correspondentie tussen de twee componisten. Deze is in druk verschenen. In de tentoonstelling kunt u een aantal van die publicaties bekijken. De geleerde dr. Diepenbrock heeft heel veel opgestoken van het contact met Smulders. Omgekeerd was

dat ook het geval, zeker waar hun correspondentie handelt over algemeen culturele thema's uit die tijd, want er werd onder meer uitvoerig en kritisch gecorrespondeerd over toen actuele onderwerpen als de literaire beweging van de Tachtigers, het naturalisme en het symbolisme, allebei stromingen die in de beeldende kunst van het fin de siècle helemaal en vogue waren. Beide componisten droegen ook werk aan elkaar op. Diepenbroek verwierf als componist langzaam maar zeker grote bekendheid in Nederland. Hij had meer dan eens met Smulders in een jury bij een muziekwedstrijd zitting genomen, bewonderde zijn muzikale prestaties en introduceerde Smulders' werk onder anderen bij grote Nederlandse symfonieorkesten zoals het Amsterdamse Concertgebouworkest onder leiding van Willem Mengelberg (1871-1951) en in Utrecht bij dirigent Wouter Hutschenruyter.

Smulders werd in 1896 uitgenodigd om zijn tweede pianoconcert zelf uit te voeren in Amsterdam met het Concertgebouw Orkest onder leiding van de legendarische potentat Mengelberg. Voorts voerden in zijn geboortestad de 'Mastreechter Staar' onder leiding van Peter Gielen en het Maastrichts Stedelijk Orkest (MSO) onder leiding van zijn vriend Henri Hermans regelmatig werken van hem uit. De Staar heeft decennia lang met Smulders' mannenkoren op concoursen geschitterd, met als topper 'La Mer' op een omvangrijke tekst van Gabriël Vicaire. Hermans nam, naast enkele van zijn symfonische gedichten, het dikwijls als Smulders' belangrijkste compositie gewaardeerde Rosch Haschana voor cello en orkest op het repertoire. Diepenbroek koesterde met name voor dit werk mateloze bewondering. In 1983 werd deze compositie ter gelegenheid van het eeuwfeest van het LSO vastgelegd op de jubileumgrammofoonplaat.

Smulders was ook bevriend met twee bekende Maastrichtenaren: Guus en Fons Olterdissen. Het werk van Fons Olterdissen bestaat uit toneelstukken en komische opera's. Zijn oeuvre behoort tot het bekendste dat ooit in het Maastrichts, ja zelfs überhaupt in het Limburgs dialect werd geschreven. In 1907 ging zijn "kemikke" opera 'Kaptein van Köpenick' in première, maar meer nog had hij succes met de komische opera 'Trijn de Begijn'. Het slotkoor van Trijn werd later het Maastrichts Volkslied. Voor beide opera's verzorgde zijn broer Guus de muziek. Die bestond uit arrangementen van bekende aria's en liedjes.

In 1902 trouwde de componist Smulders met Anna, (Maria, Charlotta, Isabella) Fouquet (1861-1941), dochter van een bekende Maastrichtse arts en sociaal geëngageerd politicus. Het huwelijk bleef kinderloos en strandde in 1911 tot groot verdriet van de componist. De scheiding raakte Smulders ten zeerste. De sporen van dit persoonlijke verdriet zijn onder meer in zijn liederen te vinden.

Toen in 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak, ontvluchtte Smulders zijn geliefde Luik. De Vurige Stede, zoals Luik wel wordt genoemd, werd direct bedreigd door de Duitse oorlogsmachine. Hij trok voor een jaar in bij familie in Nijmegen en vestigde zich een jaar later metterwoon op het adres Hubertuslaan (nr. 3). Hij spande zich in de oorlogsjaren vooral in voor de vele Belgische vluchtelingen die vanuit het door de Duitsers overrompelde buurland naar de neutraal gebleven Limburgse hoofdstad waren gekomen. Hij bood hen hulp door lezingen te geven en concerten te organiseren. Tegenwoordig zouden we dat benefietconcerten noemen. In deze oorlogsperiode schreef hij ook artikelen voor de Amsterdamse Telegraaf

Het was ook in deze periode van zijn leven dat hij de muziek van de in Luik geboren César Frank (1822-1890) in ons land introduceerde. In de oorlogstijd werkte hij mee aan de technische ontwikkeling van een nieuw soort klavier van de Belgische

ingenieur/componist Pierre Hans. Na de oorlog (1920) concerteerden beiden voor de Belgische koning met eigen composities op het zogenoemde 'Hansklavier' in het Koninklijk Paleis in Laeken.

Zijn oeuvre is tamelijk omvangrijk en omvat symfonische werken, concerten, kamermuziek, cantates, koren en een groot aantal liederen in verschillende talen. Niet veel van zijn werk is ook in druk uitgegeven. Muzikaal was zijn stijl (laat)romantisch te noemen. In zijn muzikale ontwikkeling bouwde hij aanvankelijk voort op de ideeën van zijn geniale, helaas jonggestorven vriend Lekeu. Zijn werk was, zoals dat van vrijwel elke componist in die tijd, tot stand gekomen onder diepgaande invloed van de muziek van Richard Wagner.

Smulders (laat)romantische stijl vertoont op diverse plaatsen belangrijke invloeden van César Franck en – in enkele van zijn grotere pianowerken – van Edvard Grieg. Na de eeuwwisseling drongen in de Nederlandse uitvoeringspraktijk en het repertoire dat de Nederlandse orkesten ten gehore brachten Franse muzikale invloeden steeds meer door ten koste van de tot dan toe overwegende invloed van de Duitse muziek. In Maastricht liepen het Stedelijk Orkest en de Mastreechter Staar in dat opzicht voorop.

Gaandeweg veranderde ook het karakter van Smulders composities. In de stijl van zijn muziek trad een welbewuste accentverschuiving op van Duits-Wagneriaans naar hoofdzakelijk Franse muzikale oriëntatie. Smulders' lyrische stijl uitte zich vooral in zijn Frans-georiënteerde composities. Dat laatste – de Franse muziek - lag ook veel meer in de smaak van het Maastrichtse concert bezoekend publiek uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. De Maastrichtse componist oefende met zijn composities aanzienlijke invloed op de muziekpraktijk en hij kreeg belangrijke relaties in de koor- en orkestwereld in ons land en in België.

Smulders had ook een heel bijzonder literair talent en schreef vier romans. In de Belgische letterkunde uit die tijd zijn twee Maastrichtenaren van betekenis geweest. Allereerst was dat Smulders en ten tweede Andre van Hasselt. Ze werden als literatoren in hun geboortestad allebei geëerd met een straatnaam, respectievelijk de Carl Smulderssingel en de Van Hasseltkade

Beide Maastrichtenaren worden door Belgische literatuurwetenschappers beschouwd als niet onbelangrijke vernieuwers van de Waalse literatuur in de eerste twee decennia van de 20e eeuw na de eeuwwisseling tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Smulders publiceerde vier Franstalige romans: zijn debut "Les Feuilles d'Or" dateert uit 1906; 'La Correspondance de Sylvain d'Artois' verscheen een jaar later (1907). Ook La Ferme de Clabauderies – werd evenals zijn twee eerste boeken in de Belgische hoofdstad uitgegeven in 1910. Zijn laatste roman, Vers les Sommets, werd tot slot gepubliceerd in Luik in 1913.

Zijn eerste boek is tamelijk autobiografisch.

Het verhaal van deze roman, Les Feuilles d'Or, speelt zich af in de Ardennen. Daar bracht de componist vaak zijn vakanties door. Het liefst vertoefde hij destijds in de Hoge Venen. Aan die streek droeg hij zelfs een pianosuite op. Zijn literaire debuut is musicologisch vooral interessant vanwege de daarin opgenomen diepzinnige beschouwingen over de muziek. Het was in feite zijn persoonlijke muzikale 'credo' dat hij in dit boek aan het papier heeft toevertrouwd.

Smulders trad vanaf 1920 tot aan zijn dood niet meer in het openbaar op. Hij trok zich in die jaren steeds meer terug, was heel melancholiek. Met een moderne term zou men

zeggen dat hij depressief was. Misschien was hij zelfs manisch depressief. Hij vereenzaamde volkomen. Toch werd hij tijdens het eeuwfeest van het Luikse koninklijk conservatorium in 1926 nog geëerd en viel hem een daverend applaus ten deel na de uitvoering van zijn tweede pianoconcert door de Luikse pianiste Jeanne Maison en het conservatoriumorkest. Hij liet daarna niet veel meer van zich horen, maar componeerde in de jaren 1932-1933 nog twee werken voor mannenkoor, waaronder 'Les animaux malades de la peste', zijn laatste compositie die in druk verscheen.

Op 21 april 1934 stierf Carl Smulders thuis in Luik aan de gevolgen van een leverziekte. In alle stilte werd hij op de Luikse begraafplaats Robermont begraven. Pas twee jaar later organiseerde zijn geboortestad Maastricht een groot herdenkingsconcert. Jeanne Maison was opnieuw de soliste in zijn tweede pianoconcert begeleid door het MSO onder leiding van Henri Hermans. Voorts speelde het orkest met cellosolist Jos Huysmans het imposante Rosch Haschana en tenslotte gaf Peter Gielen met de Mastreechter Staar acte de présence door een eclatante uitvoering van Smulders' grootste werk voor mannenkoor: La Mer.

De dichteres Emma Crebolder heeft aan de hand van biografische gegevens van Smulders een gedicht geschreven. Het gedicht is gepubliceerd in haar bundel 'Vallen' uit 2012. De titel van het gedicht refereert aan een merkwaardig verhaal uit Smulders' biografie. Omdat de componist zijn touche niet pianistisch genoeg vond en dat wilde verbeteren, sneed hij een aantal cruciale pezen van zijn vingers door zodat zijn aanslag op de toetsen krachtiger zou zijn.

DE VALAANSLAG

Hoor hoe zijn vingers vallen
na het doorsnijden van de pezen.

Luister hoe het timbre wordt
omgebogen
door zijn vinding van de pedale
expressive.

De valaanslag van zijn pen
baart vier romans in het Frans.

Het vader-zoonconflict echoot
in de groeven van zijn Cantilene.

Je had een vrouw, geen kind. Ik heb
een gedicht voor jou geschreven.

Dames en heren,
Ik ben aan het eind gekomen van mijn introductie en ik maak deze Bühne graag vrij voor het spel rond Carl Smulders en uiteraard ook voor de muzikanten die zijn muziek voor u gaan vertolken. Dank voor uw aandacht.